

Oponentní posudek na disertační práci

Disertant: Mgr. Martin Tůma

Školitel: prof. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.

Studijní program: Teoretické právní vědy – Občanské právo

Oponent disertační práce: doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.

Téma: Prostá ekonomická újma

I.

Téma práce, jeho vhodnost a náročnost

Námětem posuzované disertační práce je problematika prosté ekonomické újmy. Celé oponentní posouzení tak nelze začít jinak než konstatováním, že autor zvolil k bližšímu rozboru mimořádně vhodné téma, které je možné nepochybně označit za plně disertabilní. Není totiž pochyb o tom, že problematika prosté ekonomické újmy patří k nejinspirativnějším a současně též k výkladově nejobtížnějším otázkám stávající úpravy náhrady majetkové a nemajetkové újmy. Význam náhrady této specifické varianty újmy byl značně akcentován v návaznosti na přijetí stávajícího občanského zákoníku. Jakkoliv bylo nahrazování dané újmy možné i za účinnosti předchozích právních úprav, nebylo o takových náhradách zpravidla uvažováno jako o náhradě prosté (čisté) ekonomické újmy. S daným pojmem ostatně nijak výrazněji nepracovala ani právní nauka vztahující se k problematice odpovědnosti za škodu. Rozvoj zkoumání daného pojmu je tak pevně spojen až s novým formulováním skutkové podstaty náhrady škody způsobené porušením zákonné povinnosti v § 2910 stávajícího občanského zákoníku. Právě v daném ustanovení byly nově výslovně zakotveny specifické požadavky pro náhradu újmy vzniklé porušením zákonné povinnosti na jiných než absolutních právech. Zavedení daného řešení bylo inspirováno zahraničními právními řády (zejména pak úpravou německou) a na předchozí právní stav bezprostředně nenavazovalo. Není tedy divu, že se právní nauka (a postupně i judikatura) s danou změnou, jakož i samotným pojmem prosté ekonomické újmy, zaobírá od přijetí stávajícího občanského zákoníku poměrně intenzivně. Výrazně napřed je přitom výklad doktrinární. Judikatura vyšších soudů se k této změně propracovává spíše postupně a opatrně. S ohledem na tato východiska je tedy nepochybně možné považovat bližší zaměření se na dané téma v souvislé podobě disertační práce za jednoznačně přínosné. Disertantovi nabízí téma široký prostor pro uplatnění vlastního odborného potenciálu, ať již při analýze dosavadních odborných výstupů a syntéze takto získaných poznatků, tak i při nalézání odpovědí na dosud nezodpovězené otázky či při hledání samotné vhodné struktury výkladu atp.

II.

Systematika práce

S ohledem na již uvedené je patrné, že jednou z náročných výzev při zpracování zvoleného tématu byla pro autora volba vhodné výkladové struktury. Není totiž obvykle jednoduché přiblížit čtenáři v monografické podobě téma dosud v науce traktované jen několika autory, nad to v převážně v komentářové literatuře. Disertant se snaží na téměř dvou stech stranách budovat cíleně svůj výklad od obecného ke zvláštnímu. V úvodních partiích, které sám označuje za analytickou část, se vypořádává s obecnějšími tématy, tedy zejména s vymezením samotného pojmu prosté ekonomické újmy a s vysvětlením základních funkcí odpovědnosti za škodu. V navazujících partiích, považovaných samotným autorem za komparativní část, pak upíná svou pozornost k různým přístupům náhrady prosté ekonomické újmy v jiných právních řádech, aby se pak již mohl blíže pustit do zakotvení daného institutu v českém právním prostředí. Výklad graduje syntézou poznatků v části osmé.

Jakkoliv systematika výkladu může na první pohled působit poněkud neintuitivně, či snad dokonce nepřehledně, je po přečtení práce zjevné, že má svou logickou, očividně pečlivě promyšlenou vnitřní strukturu. Čtenář je s tématem seznamován postupným vysvětlováním jednotlivých s tématem souvisejících otázek tak, aby si v závěru utvořil pokud možno komplexní představu o problematice prosté ekonomické újmy. Autorovi se daří omezit opakování již jednou uváděných informací na minimální míru. Kladem práce je pak přídržení se zvoleného tématu téměř v celém jejím rozsahu. Jen občas je možné narazit na výklady z pohledu tématu spíše okrajové. Je tak kupříkladu otázkou, zda byl s ohledem na zaměření práce nezbytný poměrně obsáhlý exkurz do vymezení právního pojmu odpovědnosti (s. 26 an.). Autor zde sice velmi zdařile a fundovaně srovnává jednotlivé názory na vymezení tohoto tradičního právního pojmu, lze se však ptát, zda má tento výklad nějaký hlubší význam z pohledu samotné práce. Zároveň je možné podotknout, že se zabývá pouze vymezením tohoto pojmu v recentní, resp. nedávné právní науce (především té socialistické a науce po roce 1990). Vzhledem k tomu, že vymezení a užívání pojmu odpovědnost ve stávající úpravě občanského zákoníku neshledává příliš výstižnými, bylo by jistě zajímavé v práci podaný rozbor doplnit ještě o výklad vztahující se k užívání daného pojmu v dřívějších právních úpravách, k nimž se myšlenkově a obsahově obrací stávající úprava občanského zákoníku (bylo by tady kupř. vhodné vypořádat se s pojmem odpovědnosti v právní науce první republiky, respektive dřívější nauce rakouské).

III.

Odborná úroveň práce, obsahové připomínky

Práci je možné označit po obsahové i odborné stránce za velmi zdařilou. Výklad ve svém souhrnu směřuje k zodpovězení všech základních výzkumných otázek vymezených hned v úvodu práce. Autor mezi ně řadí zejména otázku, zda je restriktivní přístup k náhradě prosté ekonomické újmy opodstatněný. Současně se ptá, zda se uplatní argumenty proti nahrazování prosté ekonomické újmy známé z jiných zemí i v českém prostředí. Zároveň se hodlá zaměřit i na zodpovězení toho, zda úprava omezení náhrady prosté ekonomické újmy odpovídá stěžejním zásadám a funkčním východiskům českého deliktního práva. Neopomíná ani otázku, jakým způsobem by měla být stávající pravidla náhrady prosté ekonomické újmy aplikována. V rámci

úvah *de lege ferenda* se pak táže, jaký přístup by měl k prosté ekonomické újmě zaujmout zákonodárce. Uvedené otázky je možné s ohledem na zaměření tématu považovat nepochybně za relevantní a hodné bližšího zkoumání a zodpovězení. Současně naznačují hluboké a promyšlené proniknutí autora do zvolené problematiky.

K samotnému výkladu pak autor přistupuje na základě kritické, současně však důkladné analýzy širokého spektra relevantních názorů jiných autorů. Na podkladě této analýzy přijímá vlastní jasně a většinou racionálně odůvodněné závěry. Příkladem tohoto postupu může být kupř. výklad podaný na s. 84 až 96 zabývající se všemi možnými argumenty svědčícími proti náhradě prosté ekonomické, opírající se o širokou škálu názorů mnoha autorů. Disertant se v rámci výkladu nebojí kritiky jak stávající zákonné úpravy, tak i mnohých v науce traktovaných myšlenek. Troufá si také kritizovat samotnou koncepci náhrady prosté ekonomické újmy (srov. s. 87). Do značné míry jde „proti proudu“ i se svojí pochybností (s. 90) ohledně toho, zda je třeba dávat v ochraně přednost statkům, který mají hmotnou povahu před statky nehmotnými v okamžiku, kdy v reálných ekonomických poměrech moderní doby čím dál více nabývají navrch hodnoty nehmotné, které mají pro konkrétní subjekty neoddiskutovatelný a zcela zásadní význam (s tímto pohledem nelze než souhlasit).

Je pochopitelné, že ne se všemi v práci uvedenými názory a myšlenkami je nutné vždy jednoznačně souznít. V mnoha případech však dobře argumentačně podložené závěry autora působí na čtenáře nepochybně přesvědčivým dojmem. Příkladem může být jeho tvrzení na s. 21, dle kterého následná neboli tzv. reflexní újma v případě sekundárních obětí je důsledkem zásahu do samostatného absolutní práva, které náleží přímo těmto osobám (dle autora tedy nejde o pouhé odražení újmy vzniklé někomu jinému).

Významným těžištěm výkladu, majícím zásadní vliv na celkové vyznění práce, je analýza cizích právních úprav (zejména právní úpravy Německa). Za zamyšlení jistě stojí, že z autorem podaného přehledu právních úprav jiných států zřetelně vyplývá závěr, dle kterého není pojem prostá či čistá ekonomická újma téměř v žádné z blíže zmiňovaných zemí zakotven přímo v právní úpravě. Skutečnost, že pozdější vývoj judikatury, popř. nauky, daných zemí dospěl různými cestami k umožnění náhrady daného typu škody, na daném faktu nic nemění. Nutně je tak možné klást si otázku, co tento stav způsobuje. Ze strany autora by bylo v rámci obhajoby jistě přínosné shrnutí jednotlivých přístupů, které *de facto* vždy směřují na jedné straně k nastavení pravidel omezujících povinnost k náhradě škody a současně na druhé straně k zakotvení možnosti, jak se případně vypořádat se vzdálenějšími negativními důsledky porušení právní povinnosti.

Pozitivně lze hodnotit postupné dospívání autora k dílčím zobecňujícím závěrům v průběhu celé práce. Na jejich základě se mu daří v navazující posloupnosti budovat vlastní komplexní pohled na zvolené téma. V daném směru tak již kupř. na s. 30 přichází z pohledu tématu se zásadní myšlenkou, vztahující se k podobě úpravy náhrady čisté majetkové újmy ve stávajícím občanském zákoníku, vázané na ochranný účel normy. Autor tuto koncepci nepovažuje za zdařilou s ohledem na příliš limitující nastavení pravidel náhrady. Dle něj může směřovat k popření zásadní myšlenky náhrady škody, která by měla vždy směřovat k úplné náhradě. Na s. 80 zase autor poznamenává, že se česká právní úprava v souvislosti s přijetím stávajícího občanského zákoníku přesunula z liberální kategorie úpravy prosté ekonomické újmy do kategorie konzervativní. Tato skutečnost je dle něj dána zejména nastavením limitu, dle kterého by měla být prostá ekonomická újma hrazena s ohledem na právo, do nějž má být zasaženo. Na

s. 102 si zase klade otázku, zda je současné pojetí náhrady prosté ekonomické újmy založené na zužujících kritériích § 2910 občanského zákoníku žádoucí a zda odpovídá skutečně potřebě českého právního prostředí. Činí tak na základě výkladu o náhradě prosté ekonomické újmy za účinnosti předchozích úprav s tím, že dle něj širší pojetí náhrady bez limitujících kritérií zakotvených ve zmíněném ustanovení stávajícího občanského zákoníku nepůsobilo v praxi trvající po dobu několika desítek let výraznějších problémů. Jde jistě o závěr, který je možné zůstavit bližší pozornosti čtenáře a pro práci jako celek je určující. Takto postupně vyslovované dílčí myšlenky konstituují základ pro finální shrnutí celého výzkumu v závěru práce a k zodpovězení v úvodu položených otázek. S ohledem na to, že jsou průběžné výsledky prováděné analýzy čtenáři sdělovány průběžně téměř v rozsahu celé práce, není pro něj závěrečné poměrně kritické vyznění celkového zhodnocení stávající podoby úpravy nijak překvapivé.

K možným dílčím výtkám k odbornému rázu textu lze řadit místy až příliš nekritické tlumočení závěrů jiných autorů. Kupříkladu v rámci výkladu zaměřeném na vymezení funkcí náhrady škody jsou názory jiných autorů mnohdy více méně přebírány, aniž by k nim autor výrazněji připojil názor vlastní (srov. s 39 a 40). Zajímavé by tak bylo jistě například zjistit, zda je podle autora sankční funkce náhrady škody na místě či nikoliv, resp. zda se tato funkce slučuje s obecnými principy, na nichž je soukromé právo budováno. Jistou výhradu je možné učinit i k občasnému čerpání informací o zahraničních úpravách a judikatuře z českých zdrojů (v daném směru je možné zmínit kupř. v práci hojně užívanou publikaci A. Janouškové).

IV.

Formální a jazyková úroveň práce; práce se zdroji

Formální stránka zpracování je na odpovídající úrovni. Vyzdvihnout je třeba zejména schopnost autora sdělit mnohdy značně výkladově obtížnou problematiku čtenáři přehledným a srozumitelným způsobem. Velmi dobrá je i stylistika autora a jeho konstantní užívání přiléhavé právní terminologie. V práci je možné nalézt zcela zanedbatelné množství pochybení proti pravidlům pravopisu, interpunkce atp.

Práce s odbornými zdroji odpovídá požadavkům kladeným na daný typ práce. Autorovi se podařilo shromáždit více než relevantní vzorek pramenů, jejichž přehled přikládá v závěru práce. Z českého právního prostředí mu patrně neuniká žádný významnější literární ani judikatorní zdroj. Pozitivně je třeba hodnotit i čerpání z již publikovaných závěrů autora. Citováno je plně v souladu s pravidly citační etiky.

V.

Závěrem

Vzhledem ke všemu výše uvedenému lze konstatovat, že posuzovaná práce dosahuje po obsahové i formální stránce nezbytných kvalit kladených na práci disertační. Z odevzdaného textu je patrný dlouhodobý a soustředěný zájem o dané téma. Autorovi se daří naplnit vytčené

cíle práce a zodpovědět v úvodu položené otázky. Komplexně se zabývá v podstatě všemi zásadními aspekty tématu. Ocenit je třeba i jeho hodnotící pohled na aktuální úpravu, kterou se nebojí podrobit věcné kritice. Disertantem zmiňované myšlenky a jím činěné závěry jsou přitom mnohdy způsobily otevřít či prohloubit stávající odbornou diskuzi na dané téma. Lze tedy bez dalšího konstatovat, že autor ve své disertační práci

prokázal schopnost samostatné tvůrčí práce v oboru občanského práva a disertační práci je tak možné doporučit k obhajobě.

V rámci odborné rozpravy probíhající při obhajobě disertační práce lze předestřít řadu námětů k bližší diskuzi. Zajímavou se dá být např. otázka vztahu mezi ušlým ziskem a náhradou prosté ekonomické újmy. Autor v textu práce uvádí, že prostá ekonomická újma může mít podobu náhrady ušlého zisku, současně však od sebe obě situace odlišuje. Bylo by tedy zajímavé znát jeho bližší názor právě na otázku, jaký je dle jeho mínění rozdíl mezi ušlým ziskem a prostou ekonomickou újmou. Neméně zajímavým se zdá být i autorovo případné shrnutí stavu a podoby náhrady prosté ekonomické újmy před nabytím účinnosti stávajícího občanského zákoníku. Současně by bylo velmi podnětné, pokud by autor mohl přiblížit, jaké reálné posuny stávající úprava přinesla.

V Plzni dne 5. března 2024

doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.